

*// Весці Нацыянальнай акадэміі навук Беларусі. Серыя медыцынскіх навук.
– 2012. – № 2. – С. 77–84.*

УДК 612.62+618.179]-057.87:378.4

Т. П. ДЗЮБКОВА

РЭПРАДУКТЫЎНЫЯ ЎСТАНОЎКІ СТУДЭНТАЎ КЛАСІЧНАГА ЎНІВЕРСІТЭТА

Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт, Мінск

(Паступіла ў рэдакцыю 01.02.2012)

Уводзіны. Апошнія два дзесяцігоддзі характарызуюцца ў Рэспубліцы Беларусь складанай медыка-дэмаграфічнай сітуацыяй, адметнымі рысамі якой сталі высокія паказчыкі агульнай смяротнасці, спад нараджальнасці і, як следства, значнае скарачэнне колькасці насельніцтва краіны. Сур'ёзны ўплыў на працэс дэпапуляцыі аказалі сацыяльна-эканамічныя пераўтварэнні, якія адбываліся на тэрыторыі краін постсавецкай прасторы з 1990-х гадоў. На працягу адносна кароткага гістарычнага перыяду нараджальнасць напрыканцы 1995 г. у параўнанні з узроўнем 1955 г. знізілася ў 2,5 разы і склала 24,9 на 1000 насельніцтва [1, с. 46]. Наступнае дзесяцігоддзе паказчык нараджальнасці ўтрымліваўся прыкладна на адным і тым жа ўзроўні (8,9–9,9 праміле). Зваротная тэндэнцыя пачала праяўляцца толькі з 2007 г.: нараджальнасць стала павольна расці і ў 2010 г. паказчык дасягнуў 11,4 на 1000 насельніцтва. Аднак, мяркуючы па тэмпах прыросту нараджальнасці, да ўзроўню 1950-х гадоў яшчэ вельмі далёка. Аб гэтым сведчыць і той факт, што сумарны каэфіцыент нараджальнасці складае толькі 1,49 у пераліку на адну жанчыну фертыльнага ўзросту, у той час як паказчык 2,15–2,16 адпавядае простама замяшчэнню пакаленняў [2, с. 4; 3, с. 4]. Для выйсця з дэмаграфічнага крызісу патрабуецца пашыранае ўзнаўленне, якое прадугледжвае нараджэнне ў сям'і траіх і болей дзяцей. Вядомы расійскі навуковец Б. Б. Прохараў і суаўт. (2011) адзначаюць, што сумарны каэфіцыент нараджальнасці 1,5 адлюстроўвае працэс дэпапуляцыі, а для простага замяшчэння пакаленняў колькасць нараджэнняў на адну жанчыну фертыльнага ўзросту павінна складаць не менш 2,2–2,3 [4, с. 11].

Паводле даных апошняга перапісу насельніцтва, колькасць жанчын фертыльнага ўзросту ў Беларусі за апошняе дзесяцігоддзе скарацілася. Аднак доля беларусаў ва ўзросце максімальнай пладавітасці, які складае ў

цяперашні час 20–29 гадоў, павялічылася і склала амаль трэць (31,1 %) ад агульнай колькасці жанчын фертыльнага ўзросту [5, с. 29]. Іх рэпрадуктыўныя паводзіны займаюць цэнтральнае месца ў механізме ўзнаўлення насельніцтва. Вылучаюць тры асноўныя тыпы рэпрадуктыўных паводзін – шматдзетныя (патрэба ў 5 і болей дзецяў), сярэднедзетныя (патрэба ў 3–4 дзецяў) і маладзетныя (патрэба ў 1–2 дзецяў) [4, с. 9]. Аснову рэпрадуктыўных паводзін складаюць рэпрадуктыўная ўстаноўка і рэгуляванне нараджальнасці. Пад рэпрадуктыўнай устаноўкай разумеюць схільнасць індывіда з нармальнай пладавітасцю да нараджэння пэўнай колькасці дзяцей [6, с. 12]. Эталон ідэальнай рэпрадуктыўнай устаноўкі распрацаваны У. І. Кулаковым і суаўт. (2001) і прадстаўлены ў табл. 1.

Т а б л і ц а 1. Асноўныя крытэрыі ідэальнай рэпрадуктыўнай устаноўкі [7, с. 41]

Крытэрыі	Характарыстыка крытэрыя (эталон)
Характар узнаўлення	Трое дзяцей
Тып стварэння сям’і	Афіцыйна зарэгістраваны шлюб
Зыход першай цяжарнасці	Роды
Тэрмін нараджэння першага дзіцяці	На працягу першых двух гадоў шлюбу
Інтэргенератыўны інтэрвал	2–4 гады

Трэба адзначыць, што патрэба ў дзецяў – самая інерцыйная частка рэпрадуктыўных паводзін. Яна ўяўляе сабой вынік засваення рэпрадуктыўных нормаў і традыцый, якія агульнапрыняты ў дадзенай суполцы людзей і ўнаследаваны ад папярэдніх пакаленняў [8, с. 68]. На сённяшні дзень стала тыповай беларуская сям’я, у якой нараджаецца і выхоўваецца толькі адно дзіця. Доля аднадзетных сем’яў перавысіла ў краіне 62,0%, у той час як сем’яў з траімі і болей дзецьмі налічваецца ў 10 разоў менш. Кожнае пятае дзіця нараджае жанчына, якая фарміруе адносіны з партнёрам ў выглядзе пазашлюбнага сужыцця [2, с. 4–5].

Абгрунтаваную занепакоенасць і трывогу выклікае няўхільнае зніжэнне жаночай часткі насельніцтва ва ўзросце 10–19 гадоў, якая складае на сённяшні дзень толькі 71,6% ад агульнай колькасці жанчын ва ўзросце максімальнай пладавітасці і з’яўляецца «рэзервам родаў» [5, с. 28]. Праз дзесяцігоддзе гэта ўзроставая група ўступіць у найбольш актыўны дзетародны перыяд, але не зможа поўнаасцю папоўніць цяперашнюю кагорту жанчын узросту максімальнай пладавітасці.

На фоне спаду нараджальнасці звяртае на сябе ўвагу высокая ўдзельная вага штучных перарыванняў цяжарнасці ў жанчын фертыльнага ўзросту. Найбольш высокія ўзроўні абортаў рэгіструюцца ў краіне сярод жанчын 20–24 і 25–29 гадоў. Кожная шостая беларуска перарывае першую нежаданую цяжарнасць, а кожны дванаццаты аборт ажыццяўляецца ў маладой жанчыны ва ўзросце да 19 гадоў [1, с. 245]. Да моманту ўступлення

ў позні дзетародны ўзрост (35 гадоў) пераважная большасць (79,05%) жанчын мае ў анамнезе адно або некалькі штучных перарыванняў цяжарнасці. Актуальнасць праблемы абортаў вызначаецца не толькі іх вялікай колькасцю, але і рызыкай развіцця цяжкіх ускладненняў і аддаленых наступстваў (запаленчыя захворванні органаў рэпрадуктыўнай сістэмы, наступная пазаматачная цяжарнасць, бясплоднасць, гарманальныя парушэнні і інш.). Страты рэпрадуктыўнага здароўя, абумоўленыя штучным перарываннем цяжарнасці, у большасці выпадкаў незваротныя. Для кожнай жанчыны, якая мае права на аборт, прыярытэтам павінна стаць прадухіленне незапланаванай цяжарнасці, а не яе перарыванне.

Негатыўны ўплыў на дзетародную функцыю аказвае таксама спажыванне жанчынай тытуню [9, с. 78]. З курэннем звязана павышаная рызыка жаночай бясплоднасці. Згодна з афіцыйнымі данымі Міністэрства аховы здароўя Рэспублікі Беларусь, у 2005 г. курцом была кожная пятая беларуска [10, с. 5]. Праведзеныя ў апошнія гады ў БДУ сацыялагічныя апытанні сведчаць аб распаўсюджанасці курэння тытуню сярод студэнтаў і аб існаванні ў іх тытунёвай залежнасці [11, с. 6]. Гэтыя абставіны прадвызначылі кірунак навуковага даследавання, яго метадалагічнае забеспячэнне і вывучаемы кантынгент (студэнцкая моладзь). Менавіта дзяўчаты-студэнты, узрост якіх належыць да фертыльнага перыяду, складаюць «рэзерв родаў» і пры ўмове паспяховай рэалізацыі дзетароднай функцыі здольны забяспечыць пазітыўныя змяненні ў дэмаграфічнай сітуацыі ў краіне. Але паводле некаторых даных, маладыя жанчыны-курцы ў параўнанні з равесніцамі, якія ніколі не курылі тытуню, раней пачынаюць палавое жыццё, маюць, як правіла, больш аднаго сексуальнага партнёра, а пры нараджэнні нежаданага дзіцяці нярэдка адракаюцца ад яго ў радзільным доме [12, с. 12]. У той жа час надзея на захаванне генафонду нацыі звязана менавіта з моладдзю і яе рэпрадуктыўным патэнцыялам, таму набывае актуальнасць аналіз дэмаграфічных праблем у маладзёжным асяроддзі.

Мэта даследавання – прадставіць інтэгральную ацэнку і выявіць асаблівасці рэпрадуктыўных устаноў студэнтаў класічнага ўніверсітэта ў залежнасці ад іх гендарнай прыналежнасці і курэння тытуню.

Матэрыялы і метады даследавання. Фарміраванне выбарчай сукупнасці, метадалагічны падыход да яе канструявання і разлік аб'ёму ажыццяўлялі ў адпаведнасці з расійскімі рэкамендацыямі па маніторынгамым даследаванням паводзінных фактараў рызыкі сярод насельніцтва [13, с. 7]. Запланаваны аб'ём выбаркі склаў 1025 чалавек. Пры яе фарміраванні выкарастаны выпадковы беспаяўторны адбор рэспандэнтаў. У сувязі з частковай адсутнасцю водгукаў (адмаўленне ад удзелу ў даследаванні, адсутнасць на момант апытання) фактычны аб'ём выбаркі склаў 875 рэспандэнтаў. Асноўныя дэтэрмінанты рэпрадуктыўных

установак даследаваны ў дзвюх кагортах студэнтаў класічнага ўніверсітэта. У склад першай з іх увайшлі 526 юнакоў і дзяўчат з васьмі факультэтаў, якія навучаліся на розных спецыяльнасцях (падвыбаркі былі аднолькавымі па колькасці ўдзельнікаў). Сярэдні ўзрост рэспандэнтаў склаў $20,24 \pm 0,67$ гадоў. Дзяўчат было 407 (77,38%), юнакоў – 119 (22,62%). Доля рэспандэнтаў абодвух полаў адпавядала гендарным суадносінам на факультэтах, якія прадстаўлялі ўдзельнікі даследавання. Другая кагорта была прадстаўлена толькі дзяўчатамі-студэнткамі ($n = 275$). Сярэдні ўзрост студэнтак – $20,06 \pm 0,59$ гадоў. Для выяўлення асаблівасцей рэпрадуктыўных установак студэнтак-спажыўцоў тытуню гэтую кагорту падзялілі на дзве падгрупы. Асноўную падгрупу склалі 107 дзяўчат-курцоў, падгрупу параўнання – 168 равесніц, якія ніколі не спажывалі тытуню. Рэспандэнты абедзвюх падгруп былі супастаўляльны па ўзросту, абранай спецыяльнасці і навучаліся на адных і тых жа факультэтах. З выбранай сукупнасці былі выключаны студэнты, якія раней былі курцамі, а потым кінулі курыць ($n = 27$). Аналіз рэпрадуктыўных установак ажыццяўлялі па кожнай кагорце рэспандэнтаў асобна.

Інструментам даследавання была папярэдне апрабаваная ананімная анкета. Яна ўтрымлівала блок пытанняў, якія характарызавалі колькасны і якасны бакі рэпрадуктыўнай устаноўкі. Колькасны крытэрыў уключаў плануемую колькасць дзяцей у сям'і, тэрмін нараджэння першага дзіцяці, інтэргенератыўны інтэрвал (прамежак часу паміж нараджэннем першынца і другога дзіцяці). Якасны бок рэпрадуктыўнай устаноўкі адлюстроўваў матывацыі нараджэння дзяцей. Кожная анкета змяшчала кароткае пісьмо-суправаджэнне з гарантыяй канфідэнцыінасці атрыманай персанальнай інфармацыі. Абавязковай умовай апытання была інфармаваная добраахвотная згода ўдзельнікаў даследавання. Усе студэнты былі папярэдне азнаёмы з мэтай апытання і правіламі запаўнення анкеты. Кожнае пытанне анкеты патрабавала толькі аднаго адказу з прапанаваных варыянтаў (рэспандэнты выбіралі яго самастойна). Анкеты, якія не адпавядалі правілам запаўнення, былі выключаны з выбарачнай сукупнасці (выбракоўка склала 8,5%). Агульная колькасць анкет, прыдатных да статыстычнай апрацоўкі і аналізу, склала 801 адзінку. Для статыстычнай апрацоўкі вынікаў даследавання выкарастаны стандартны пакет прыкладных камп'ютарных праграм Statistica (версія 6.0). Аналіз якасных прыкмет ажыццяўлялі шляхам разліку выбарачнай долі і яе памылкі. Для параўнання доляў пасля праверкі адпаведнасці пераменных стандартнаму нармальнаму размеркаванню выкарыстоўвалі крытэрыў z [14, с. 134]. Розніцу паміж групамі лічылі статыстычна значнай пры $P < 0,05$.

Вынікі і іх абмеркаванне. Праведзенае апытанне сведчыць аб тым, што абсалютная большасць юнакоў і дзяўчат – будучых бацькоў жадае мець дзяцей (табл. 2). Аднак звяртае на сябе ўвагу той факт, што рэспандэнты

абодвух полаў аддаюць перавагу маладзетнай сям’і. Так, $83,21 \pm 1,89\%$ дзяўчат і $67,52 \pm 4,33\%$ юнакоў ($P < 0,001$) плануюць нараджэнне не больш дваіх дзяцей, што адпавядае толькі простаму замяшчэнню пакаленняў і з’яўляецца сур’ёзнай перашкодай на шляху выйсця краіны з дэмаграфічнага крызісу. Кожная пятая дзяўчына-студэнтка і кожны дзесяты юнак маюць наогул нізкі ўзровень патрэбы ў дзецях у сувязі з прыняццем за норму нараджэння ў сям’і толькі аднаго дзіцяці. У. Ю. Альбіцкі і суаўт. (2001) падкрэсліваюць, што асноўныя прычыны адмаўлення маладой аднадзетнай сям’і ад нараджэння другога дзіцяці – нявырашаныя жыллёвыя праблемы і нізкі ўзровень даходу бацькоў [6, с. 37]. Відавочнай з’яўляецца наяўнасць супярэчнасці паміж рэпрадуктыўнымі інтарэсамі сям’і і грамадства. Сучаснай сям’і дастаткова рэалізацыі патрэбы ў адным дзіцяці або дваіх дзецях, а грамадству для захавання генафонду нацыі і далейшага развіцця патрабуецца значная доля сем’яў з траімі і болей дзецьмі. Мяркуючы па цяперашняй дэмаграфічнай сітуацыі ў краіне, гэтая супярэчнасць будзе вырашацца вельмі складана.

Т а б л і ц а 2. Асноўныя дэтэрмінанты рэпрадуктыўных устаноў студэнтаў класічнага ўніверсітэта ў залежнасці ад іх гендарнай прыналежнасці

Паказчык	Колькасць рэспандэнтаў					
	Дзяўчаты ($n = 407$)		Юнакі ($n = 119$)		Усяго ($n = 526$)	
	абс.	$p \pm s_p, \%$	абс.	$p \pm s_p, \%$	абс.	$p \pm s_p, \%$
Жаданне мець дзяцей	393	$96,56 \pm 0,90$	117	$98,32 \pm 1,18$	510	$96,96 \pm 0,75$
Характар узнёўлення:						
адно дзіця	78	$19,85 \pm 2,01^*$	12	$10,26 \pm 2,81$	90	$17,65 \pm 1,69$
адно дзіця–двое дзяцей	249	$63,36 \pm 2,43$	67	$57,26 \pm 4,57$	316	$61,96 \pm 2,15$
трое дзяцей	45	$11,45 \pm 1,60^*$	23	$19,66 \pm 3,67$	68	$13,33 \pm 1,51$
больш траіх дзяцей	21	$5,34 \pm 1,13^*$	15	$12,82 \pm 3,09$	36	$7,06 \pm 1,13$
Запланаваны тып стварэння сям’і:						
пазашлюбнае сужыццё	8	$1,97 \pm 0,69^*$	11	$9,24 \pm 2,65$	19	$3,61 \pm 0,81$
афіцыйны шлюб	223	$54,79 \pm 2,47^*$	41	$34,45 \pm 4,36$	264	$50,19 \pm 2,18$
пазашлюбнае сужыццё з наступнай рэгістрацыяй шлюбу	162	$39,80 \pm 2,43^*$	65	$54,62 \pm 4,56$	227	$43,16 \pm 2,16$
вагаюцца ў адказе	14	$3,44 \pm 0,90$	2	$1,68 \pm 1,18$	16	$3,04 \pm 0,75$
Меркаваны зыход незапланаванай цяжарнасці пры рэгістрацыі шлюбу:						
роды	375	$92,14 \pm 1,33$	114	$95,80 \pm 1,84$	489	$92,97 \pm 1,11$
штучнае перарыванне (аборт)	2	$0,49 \pm 0,35$	0	$0 \pm 3,13$	2	$0,38 \pm 0,27$
вагаюцца ў адказе ці зробіць выбар у залежнасці ад абставін	30	$7,37 \pm 1,30$	5	$4,20 \pm 1,84$	35	$6,65 \pm 1,09$
Меркаваны зыход незапланаванай цяжарнасці пры сужыцці:						
роды	254	$62,41 \pm 2,40^*$	56	$47,06 \pm 4,58$	310	$58,94 \pm 2,14$
штучнае перарыванне (аборт)	86	$21,13 \pm 2,02$	34	$28,57 \pm 4,14$	120	$22,81 \pm 1,83$
вагаюцца ў адказе ці зробіць выбар у залежнасці ад абставін	67	$16,46 \pm 1,84$	29	$24,36 \pm 3,93$	96	$18,25 \pm 1,68$
Плануемы тэрмін нараджэння						

жаданага першага дзіцяці: на працягу першага году шлюбу	112	28,50 ± 2,28	40	34,19 ± 4,39	152	29,80 ± 2,03
на працягу першых двух гадоў шлюбу	204	51,91 ± 2,52	69	58,97 ± 4,55	272	53,33 ± 2,21
праз два гады пасля рэгістрацыі шлюбу	77	19,59 ± 2,00*	8	6,84 ± 2,33	86	16,86 ± 1,66
Інтэргенератыўны інтэрвал: менш 2 гадоў	17	5,40 ± 1,27*	24	22,86 ± 4,10	41	9,76 ± 1,45
2–4 гады	213	67,62 ± 2,64	65	61,90 ± 4,74	278	66,19 ± 2,31
больш 4 гадоў	85	26,98 ± 2,50*	16	15,24 ± 3,51	101	24,05 ± 2,09

З а ў в а г а. * – розніца паміж групамі статыстычна значная ($P < 0,05$). Паказчык дзетнасці і плануемы тэрмін нараджэння першынца разлічаны ў працэнтах ад агульнай колькасці жадаючых мець дзяцей, інтэргенератыўны інтэрвал – ад ліку жадаючых мець дваіх і болей дзяцей.

З цягам часу адбыліся гістарычныя змяненні структуры і функцыі сям’і ў беларускім грамадстве і, адпаведна, ролі і колькасці ў ёй дзяцей [15, с. 41]. У мінулым пры існаванні пераважна аграрнай эканомікі адносіны паміж членамі сям’і вызначаліся ў значнай ступені вытворчымі фактарамі. Традыцыйная патрыярхальная сям’я была шматдзетнай. Дзеці выконвалі ролі работнікаў, памочнікаў па гаспадарцы, воінаў-абаронцаў сваёй сям’і, гаспадаркі і грамады. Вялікая колькасць дзяцей спрыяла дабрабыту сям’і і роду, росту аўтарытэту бацькоў. Якаснае змяненне тыпу ўзнаўлення насельніцтва суправаджала новы скачок у развіцці вытворчых сіл і пераўтварэнне пераважна аграрнай эканомікі ў пераважна індустрыяльную. На змену патрыярхальнай сям’і паступова прыйшла сучасная нуклеарная. Эканамічныя матывацыі нараджэння дзяцей уступілі месца псіхалагічным рэпрадуктыўным стымулам, накіраваным на задавальненне ў асноўным эмацыянальных патрэб бацькоў, для чаго апошнім дастаткова мець адно дзіця або двое дзяцей. Гэта тая аптымальная колькасць дзяцей, якая дазваляе спалучаць ажыццяўленне бацькоўскіх функцый з развіццём пазасямейных інтарэсаў і ссоўваннем цэннасных арыентацый на асабістыя дасягненні і поспех (кар’ерны рост, рэалізацыя сябе ў творчасці, самаўдасканаленне і інш.). Узростаючая эмансіпацыя жанчын, імкненне іх заняць лідарскія пазіцыі ў палітыцы, бізнэсе, навуцы і іншых сферах жыцця змяншаюць запатрабаванасць ў дзецях. Вынікі сацыялагічнага апытання студэнтаў класічнага ўніверсітэта пацвярджаюць вышэйпададзеныя факты.

Рэпрадуктыўная устаноўка на маладзетнасць (1–2 дзяцей) дамінуе сярод дзяўчат, у той час як сярод прыхільнікаў нараджэння траіх і болей дзяцей, наадварот, пераважаюць прадстаўнікі мужчынскага полу ($32,48 \pm 4,33\%$ супраць $16,79 \pm 1,89\%$, $P < 0,001$). Доля юнакоў, якія плануюць рэалізаваць сваю патрэбу ў траіх дзецях, амаль у 2 разы перавышае долю дзяўчат. Кожны восьмы будучы бацька жадае выхоўваць больш траіх дзяцей, а $7,69 \pm 2,46\%$ юнакоў плануюць мець сям’ю з пяцямі дзецьмі, што ў 4 разы перавышае долю дзяўчат. Разам з тым $19,85 \pm 2,01\%$ дзяўчат упэўнены, што хочуць нарадзіць і выхаваць не

больш аднаго дзіцяці, а $3,44 \pm 0,90\%$ студэнтак на момант апытання наогул не маюць жадання мець дзяцей, але не выключаюць змяненне сваіх поглядаў у будучыні. Сярод асноўных матывацый нараджэння дзяцей у студэнтаў – будучых бацькоў дамініруюць псіхалагічныя фактары. Паводле даных апытання, удзельная вага эканамічных і сацыяльных матываў нараджэння дзяцей была нязначнай (адзінкавыя адказы рэспандэнтаў), таму ніжэй прааналізаваны толькі псіхалагічныя матывацыі і прадстаўлена іх структура (табл. 3).

Т а б л і ц а 3. Гендарнае размеркаванне псіхалагічных матывацый нараджэння дзяцей студэнтамі – будучымі бацькамі

Псіхалагічныя матывы нараджэння дзяцей	Колькасць рэспандэнтаў			
	Дзяўчаты ($n = 393$)		Юнакі ($n = 117$)	
	абс.	$p \pm s_p, \%$	абс.	$p \pm s_p, \%$
Патрэба ў напаўненні жыцця сэнсам	182	$46,31 \pm 2,52^*$	34	$29,06 \pm 4,20$
Патрэба ў прадаўжэнні свайго роду	95	$24,17 \pm 2,16^*$	66	$56,41 \pm 4,58$
Патрэба ў любові і клопаце аб дзіцяці і перадачы яму свайго жыццёвага вопыту	51	$12,98 \pm 1,70^*$	6	$5,13 \pm 2,04$
Жаданне пазбегнуць адзіноты ў старасці	62	$15,78 \pm 1,84$	11	$9,40 \pm 2,70$
Жаданне ўмацаваць шлюб	3	$0,76 \pm 0,44$	0	$0 \pm 3,31$

З а ў в а г а. * – розніца паміж групамі статыстычна значная ($P < 0,05$). Паказчыкі разлічаны ў працэнтах ад агульнай колькасці жадаючых мець дзяцей.

Амаль палова дзяўчат атаясамлівае нараджэнне дзіцяці з рэалізацыяй патрэбы ў напаўненні ўласнага жыцця сэнсам. Трэць рэспандэнтаў абодвух полаў плануе нараджэнне і выхаванне дзіцяці з мэтай прадоўжыць свой род. Гэты стымул займае прыярытэтнае месца сярод іншых псіхалагічных матывацый нараджэння дзяцей у юнакоў і саступае толькі рэалізацыі патрэбы ў напаўненні жыцця сэнсам у дзяўчат. Кожны дзесяты з будучых бацькоў адчувае патрэбу ў любові да дачкі ці сына, клопаце аб сваім дзіцяці і перадачы яму свайго жыццёвага вопыту, а кожны сёмы плануе нарадзіць дзіця з мэтай пазбегнуць адзіноты ў старасці. Цікава, што доля дзяўчат, для якіх характэрна апошняя матывацыя, у 1,7 разоў перавышае долю юнакоў. Жаданне ўмацаваць шлюб праз нараджэнне аднаго дзіцяці або некалькіх дзяцей уласціва толькі прадстаўнікам жаночага полу.

Вынікі праведзенага даследавання не пацвярджаюць распаўсюджанае ў грамадстве меркаванне аб тым, што сучасная моладзь цалкам аддае перавагу пазашлюбнаму сужыццю. Абсалютная большасць студэнтаў класічнага ўніверсітэта ($93,35 \pm 1,09\%$) арыентавана на стварэнне традыцыйнай сям'і з афіцыйнай рэгістрацыяй шлюбу, найбольш прымальнай як з сацыяльна-эканамічнага, так і з маральна-псіхалагічнага пункту гледжання. Але трэба адзначыць, што частка рэспандэнтаў абодвух полаў, якія плануюць афіцыйную рэгістрацыю шлюбу, не выключае

папярэдняга сужыцця. Доля юнакоў і дзяўчат, якія маюць намер адразу юрыдычна зарэгістраваць адносіны з партнёрам, перавышае долю рэспандэнтаў – прыхільнікаў пазашлюбнага сужыцця з наступным афіцыйным шлюбам ($50,19 \pm 2,18$ і $43,16 \pm 2,16\%$ адпаведна, $P < 0,05$). Згодна з меркаваннем студэнтаў, працягласць перыяду пазашлюбнага сужыцця можа вагацца ад некалькіх месяцаў да аднаго года і нават больш. Доля дзяўчат, якія ўпэўнены ў неабходнасці юрыдычнай рэгістрацыі шлюбных адносін без папярэдняга сужыцця, у 1,6 разоў перавышае долю юнакоў ($54,79 \pm 2,47$ і $34,45 \pm 4,36\%$ адпаведна, $P < 0,001$). У той жа час амаль кожны дзесяты юнак-студэнт аддае перавагу сумеснаму жыццю без рэгістрацыі шлюбу. Наогул доля юнакоў, якія з'яўляюцца прыхільнікамі пазашлюбнага сужыцця, у 5 разоў перавышае долю дзяўчат. Фактар рэгістрацыі шлюбу іграе вызначальную ролю пры прыняцці рашэння аб захаванні або перарыванні першай незапланаванай цяжарнасці. Пераважная большасць рэспандэнтаў абодвух полаў ($92,97 \pm 1,11\%$) адхіляе магчымасць першага абарту пры юрыдычна зарэгістраваных адносінах нават у тым выпадку, калі цяжарнасць незапланаваная. Кожная пятая студэнтка мае намер перарваць нежаданую цяжарнасць, калі шлюб не зарэгістраваны. Трэба падкрэсліць, што доля рэспандэнтаў-юнакоў, якія плануюць ініцыяваць штучнае перарыванне цяжарнасці ў сваёй сужыцелькі пры адсутнасці афіцыйнай рэгістрацыі шлюбу, ў 1,4 разы перавышае долю дзяўчат – прыхільніц абарту. У выніку доля юнакоў і дзяўчат, якія маюць устаноўку на перарыванне першай незапланаванай цяжарнасці пры пазашлюбным сужыцці, узрастае да $22,81 \pm 1,83\%$ (супраць $0,38 \pm 0,27\%$ на фоне шлюбу, $P < 0,001$). Хаця жанчына і мужчына карыстаюцца роўнымі правамі пры прыняцці рашэння аб уступанні ў інтымную блізкасць, менавіта першая з-за біялагічных асаблівасцей, абумоўленых прыналежнасцю да жаночага полу, у першую чаргу пакутуе фізічна і псіхічна ад ускладненняў і наступстваў штучнага перарывання незапланаванай цяжарнасці. Інакш кажучы, за свабоду дашлюбных сексуальных адносін жанчына «плаціць даніну» ўласным рэпрадуктыўным здароўем на працягу ўсяго далейшага жыцця [16, с. 65]. Стан яе агульнага і рэпрадуктыўнага здароўя не толькі прадвызначае здольнасць да зачацця жаданага дзіцяці, але і ўплывае на добразычлівыя адносіны з будучым мужам і маральна-псіхалагічны мікраклімат у сям'і.

Крыху больш паловы рэспандэнтаў абодвух полаў ($53,33 \pm 2,21\%$) плануюць нараджэнне першага дзіцяці на працягу першых двух гадоў шлюбу, што адпавядае ідэальнай рэпрадуктыўнай устаноўцы па гэтаму крытэрыю. Трэць юнакоў лічуць прымальным нараджэнне першынца ўжо на працягу года пасля рэгістрацыі шлюбу, што нязначна перавышае долю дзяўчат, якія хацелі б так хутка пазнаць радасць мацярынства. Пераважная большасць ($66,19 \pm 2,31\%$) студэнтаў – будучых бацькоў, якія жадаюць

мець сям'ю з дваімі і болей дзецьмі, плануюць нараджэнне другога дзіцяці праз 2–4 гады пасля першынца. Адною з выразных тэндэнцый, якая назіраецца пры аналізе рэпрадуктыўных устаноў сучаснай студэнцкай моладзі, з'яўляецца жаданне прадстаўнікоў жаночага полу адкласці нараджэнне дзяцей на больш позні ўзрост. Так, доля дзяўчат, якія плануюць з'яўленне на свет першынца пазней чым праз два гады пасля рэгістрацыі шлюбу, у 3 разы перавышае долю равеснікаў-юнакоў. Амаль кожны чацвёрты будучы бацька хацеў бы скараціць інтэргенератыўны інтэрвал да двух гадоў. У той жа час доля рэспандэнтаў-дзяўчат, якія маюць намер нарадзіць другое дзіця пазней чым праз 4 гады пасля першынца, у 2 разы перавышае долю юнакоў. Асаблівасці рэпрадуктыўных устаноў прадстаўнікоў жаночага полу з'яўляюцца, магчыма, вынікам змянення ролі жанчын у сучасным грамадстве, павелічэннем як агульнай працягласці іх жыцця, так і даўжыні рэпрадуктыўнага перыяду. Яны могуць адлюстроўваць агульнасусветную тэндэнцыю пралангацыі тэрміну першых родаў, які складае ў цяперашні час у Англіі 30 гадоў, у скандынаўскіх краінах – 32 гады (цыт. па [17, с. 89]). Узнятае пытанне патрабуе далейшага вывучэння ў розных сацыяльных групах жаночага насельніцтва краіны і дэталёвага аналізу.

Асноўныя дэтэрмінанты рэпрадуктыўных паводзін студэтак-курцоў і іх равесніц, якія ніколі не спажывалі тытуню, прадстаўлены ў табл. 4. Чвэрць рэспандэнтаў, якія кураць тытунь, плануюць нарадзіць і выхаваць толькі адно дзіця, што характарызуе звужанае ўзнаўленне. Рэпрадуктыўныя ўстаноўкі пераважнай большасці студэтак-курцоў адпавядаюць простама замяшчэнню пакаленняў, але не забяспечваюць выйсце з дэмаграфічнага крызісу. Доля студэтак – спажыўцоў тытуню, якія жадаюць мець траіх і болей дзяцей, у 2 разы менш, чым іх равесніц-некурцоў ($13,59 \pm 3,38$ і $29,34 \pm 3,52\%$ адпаведна, $P < 0,002$). Трэба адзначыць, што нават дзяўчаты-курцы з'яўляюцца прыхільнікамі традыцыйнай сям'і з афіцыйнай рэгістрацыяй шлюбу. Аднак доля студэнтаў-курцоў, якія аддаюць перавагу папярэдняму сужыццю з наступнай юрыдычнай рэгістрацыяй адносін, у 2 разы перавышае долю іх равесніц. Больш паловы ($58,33 \pm 3,80\%$) студэтак, якія ніколі не спажывалі тытуню, наадварот, маюць намер адразу зарэгістраваць свае адносіны з партнёрам. Толькі ў адзінкавых выпадках рэспандэнты абедзвюх груп (незалежна ад адносін да курэння тытуню) расцэньваюць афіцыйную рэгістрацыю шлюбу як простую фармальнасць і лічаць асабістай каштоўнасцю пазашлюбнае сужыццё. Асноўнай прычынай адмаўлення ад юрыдычнай рэгістрацыі шлюбу яны называюць жаданне правесці свой выбар (ці адпавядае партнёр патрабаванням, якія да яго прад'яўляюцца) і магчымасць захаваць сваю свабоду. Такая пазіцыя адзначае адыход ад асабістай адказнасці і перанос яе на іншую асобу, што, як правіла, асуджае міжпартнёрскія адносіны на недаўгавечнасць.

Т а б л і ц а 4. Асноўныя дэтэрмінанты рэпрадуктыўных устаноў студэнтак-курцоў і іх равесніц, якія ніколі не спажывалі тытуню

Паказчык	Колькасць рэспандэнтаў			
	Курцы (<i>n</i> = 107)		Некурцы (<i>n</i> = 168)	
	абс.	<i>p</i> ± <i>s_p</i> , %	абс.	<i>p</i> ± <i>s_p</i> , %
Жаданне мець дзяцей	103	96,26 ± 1,83	167	99,40 ± 0,60
Характар узнаўлення:				
адно дзіця	25	24,27 ± 4,22*	23	13,77 ± 2,67
адно дзіця–двое дзяцей	64	62,14 ± 4,78	95	56,89 ± 1,52
трое дзяцей	9	8,74 ± 2,78*	35	20,96 ± 3,15
больш траіх дзяцей	5	4,85 ± 2,12	14	8,38 ± 2,14
Запланаваны тып стварэння сям’і:				
пазашлюбнае сужыццё	1	0,93 ± 0,93	2	1,19 ± 0,84
афіцыйны шлюб	38	35,51 ± 4,63*	98	58,33 ± 3,80
пазашлюбнае сужыццё з наступнай рэгістрацыяй шлюбу	65	60,75 ± 4,72*	52	30,95 ± 3,57
вагаюцца ў адказе	3	2,80 ± 1,59*	16	9,52 ± 2,26
Меркаваны зыход першай незапланаванай цяжарнасці пры рэгістрацыі шлюбу:				
роды	78	72,90 ± 4,30*	165	98,21 ± 1,02
штучнае перарыванне (аборт)	5	4,67 ± 2,04	0	0 ± 2,23
вагаюцца ў адказе ці зробіць выбар у залежнасці ад абставін	24	22,43 ± 4,03*	3	1,79 ± 1,02
Меркаваны зыход першай незапланаванай цяжарнасці пры пазашлюбным сужыцці:				
роды	45	42,06 ± 4,77*	109	64,88 ± 3,68
штучнае перарыванне (аборт)	41	38,32 ± 4,70*	20	11,90 ± 2,50
вагаюцца ў адказе ці зробіць выбар у залежнасці ад абставін	21	19,63 ± 3,84	39	23,21 ± 3,26

З а ў в а г а. * – розніца паміж групамі статыстычна значная ($P < 0,05$). Паказчык дзетнасці разлічаны ў працэнтах ад агульнай колькасці жадаючых мець дзяцей.

Студэнткі-курцы псіхалагічна ў большай ступені гатовы да абарту. Доля рэспандэнтаў, якія маюць намер перарваць першую незапланаваную цяжарнасць, вагаецца ў залежнасці ад тыпу адносін паміж партнёрамі процілеглага полу (зарэгістраваны шлюб або сужыццё). У абодвух падгрупах назіраецца тэндэнцыя ўзрастання долі дзяўчат, якія плануюць аборт пры пазашлюбным зачаці. Але памер гэтай долі неаднолькавы сярод курцоў і іх равесніц, якія ніколі не спажывалі тытуню. Так, $38,32 \pm 4,70\%$ студэнтак-курцоў з’яўляюцца прыхільнікамі абарту ў тым выпадку, калі адносіны з партнёрам афіцыйна не зарэгістраваны (супраць $11,90 \pm 2,50\%$ равесніц, якія ніколі не былі курцамі, $P < 0,001$). У той жа час доля дзяўчат – спажыўцоў тытуню, якія плануюць захаванне цяжарнасці і нараджэнне дзіцяці, у 1,5 разы менш долі некурцоў. Перарваць першую нежаданую цяжарнасць на фоне шлюбу маюць намер толькі студэнткі-курцы

(4,67 ± 2,04%). Кожная пятая з іх вагаецца ў адказе або зробіць выбар (роды ці аборт) у залежнасці ад абставін, што ў рэальнай сітуацыі можа значна павялічыць долю жадаючых перарваць цяжарнасць. Безумоўна, кожная жанчына мае права на свабодны рэпрадуктыўны выбар і яго ажыццяўленне [18, с. 105]. Але гэта права павінна быць забяспечана поўнай інфармаванасцю аб ускладненнях і негатыўных аддаленых наступствах штучнага перарывання незапланаванай цяжарнасці. Устаноўка на аборт, асабліва пры пазашлюбным зачаці, і псіхалагічная гатоўнасць да яго сведчаць аб тым, што частка сучаснай сексуальна актыўнай моладзі не сфарміравала ў сябе адказныя адносіны да найвышэйшай жыццёвай каштоўнасці – уласнага здароўя, у тым ліку рэпрадуктыўнага.

Вывады

1. Абсалютная большасць студэнтаў класічнага ўніверсітэта жадае мець адна-, двухдзетную сям'ю. Паміж рэпрадуктыўнымі ўстаноўкамі студэнтаў існуе гендарная розніца: сярод дзяўчат даміруе ўстаноўка на маладзетнасць, сярод прыхільнікаў сем'яў з траімі і болей дзецьмі пераважаюць прадстаўнікі мужчынскага полу. Доля дзяўчат-курцоў, якія плануюць нараджэнне траіх і болей дзяцей, у 2 разы менш долі равесніц, якія ніколі не спажывалі тытуню.

2. Для сучаснай студэнцкай моладзі застаецца маральнай каштоўнасцю традыцыйны сацыяльны інстытут сям'і з афіцыйнай рэгістрацыяй шлюбу. Больш паловы дзяўчат і трэць юнакоў плануюць адразу юрыдычна зарэгістраваць адносіны, другая частка моладзі абодвух полаў аддае перавагу папярэдняму сужыццю з наступным афіцыйным шлюбам. Доля студэнтаў-юнакоў, якія з'яўляюцца прыхільнікамі пазашлюбнага сужыцця, перавышае долю дзяўчат.

3. Больш паловы студэнтаў – будучых бацькоў плануюць нараджэнне першага дзіцяці на працягу першых двух гадоў шлюбу, што адпавядае ідэальнай рэпрадуктыўнай устаноўцы па гэтаму крытэрыю. Пераважная большасць рэспандэнтаў, якія жадаюць стварыць сям'ю з дваімі і болей дзецьмі, плануюць нараджэнне другога дзіцяці праз 2–4 гады пасля першынца. Для прадстаўнікоў жаночага полу характэрна тэндэнцыя адкладвання нараджэння першынца і другога дзіцяці на больш позні ўзрост.

4. Тып адносін паміж партнёрамі процілеглага полу (зарэгістраваны шлюб або пазашлюбнае сужыццё) іграе вызначальную ролю пры прыняцці рашэння аб захаванні (перарыванні) першай незапланаванай цяжарнасці. Пры пазашлюбным зачаці ўзрастае доля моладзі, якая мае ўстаноўку на аборт. Студэнткі-курцы характарызуюцца больш высокай псіхалагічнай гатоўнасцю да штучнага перарывання нежаданай цяжарнасці, чым іх равесніцы, якія ніколі не спажывалі тытуню.

Літаратура

1. Здоровоохранение в Республике Беларусь: офиц. стат. сб. за 2010 год. Минск, 2011. – 308 с.
2. Национальная программа демографической безопасности Республики Беларусь на 2011–2015 годы: Указ Президента Респ. Беларусь, 11 авг. 2011 г., № 357 [Электронный ресурс]. 2011. – Режим доступа: http://demoscope.ru/weekly/knigi/zakon/pdf/nac_prog.pdf. – Дата доступа: 01.01.2012.
3. Зимовский В. И. // Социология. 2002. № 1. С. 3–7.
4. Прохоров Б. Б. [и др.]. Медико-демографическое прогнозирование: учеб. пособие. М., 2011. – 360 с.
5. Щавелева М. В., Глинская Т. Н., Гулицкая Н. И. // Вопр. организации и информатизации здравоохранения. 2011. № 2. С. 26–30.
6. Альбицкий В. Ю. [и др.]. Репродуктивное здоровье и поведение женщин России. Казань, 2001. – 248 с.
7. Кулаков В. И. [и др.]. Руководство по охране репродуктивного здоровья. М., 2001. – 568 с.
8. Прохоров Б. Б. Экология человека: учебник для студентов высш. учеб. заведений. М., 2008. – 320 с.
9. Дюбкова Т. П. // Мед. панорама. 2006. № 4 (61). С. 77–81.
10. Постоялко Л. А. [и др.] // Вопр. организации и информатизации здравоохранения. 2005. № 3. С. 3–9.
11. Дюбкова Т. П. // Современные подходы в организации работы по сохранению и укреплению здоровья студентов, профилактике табакокурения и иного зависимого поведения: материалы междунар. науч.-практ. конф., Минск, 31 мая 2011 г. / М-во образования Респ. Беларусь, Детский фонд ООН, ГУО «Республиканский институт высшей школы». Минск, 2011. С. 3–7.
12. Белокриницкая Т. Е. [и др.] // Репродуктивное здоровье детей и подростков. 2008. № 2. С. 9–12.
13. Потемкина Р. А. [и др.] // Профилактика заболеваний и укрепление здоровья. 2005. № 4. Ч. 1. С. 3–17.
14. Гланц С. Медико-биологическая статистика / Пер. с англ. М., 1998. – 459 с.
15. Станишевская Л. С. // Белорусская экономика: анализ, прогноз, регулирование. 2005. № 5. С. 36–42.
16. Дюбкова Т. П. // Вопр. организации и информатизации здравоохранения. 2011. № 3. С. 59–68.
17. Прилепская В. Н. // Эффективная фармакотерапия. Акушерство и гинекология. 2011. № 2. С. 88–90.
18. Кралько А. А. Правовое регулирование охраны здоровья в Республике Беларусь. Минск, 2009. – 294 с.

УДК 612.62+618.179]-057.87:378.4

Дюбкова Т. П. Репродуктивные установки студентов классического университета (на бел. яз.) // Весці НАН Беларусі. Сер. мед. навук. 2012. № 2. С. 77-84.

Проведено добровольное анонимное анкетирование студентов классического университета. Проанализированы их репродуктивные установки в зависимости от гендерной принадлежности ($n = 526$) и курения табака ($n = 275$). Абсолютное большинство студентов – будущих родителей желает иметь одно-, двухдетную семью. Установка на малодетность доминирует среди девушек. Среди приверженцев семьи с троими и более детьми преобладают представители мужского пола. Более половины студентов – будущих родителей планирует рождение первого ребенка в течение первых двух лет брака. Абсолютное большинство респондентов, желающих создать семью с двоими и более детьми, планирует рождение второго ребенка через 2–4 года после первенца. Для представителей женского пола характерна тенденция откладывания рождения первенца и второго ребенка на более поздний возраст. Для современной студенческой молодежи остается моральной ценностью традиционный социальный институт семьи с официальной регистрацией брака. Более половины девушек и треть юношей планируют сразу юридически зарегистрировать отношения, другая часть молодежи обоих полов предпочитает добрачное сожительство с последующей юридической регистрацией брака. Доля юношей, которые являются сторонниками добрачного сожительства, превышает долю девушек. Тип отношений между партнерами противоположных полов играет определяющую роль при принятии решения о сохранении или прерывании первой незапланированной беременности. При внебрачном зачатии возрастает доля молодежи, имеющей установку на аборт. Курящие студентки характеризуются более высокой психологической готовностью к искусственному прерыванию беременности по сравнению со сверстницами, которые никогда не курили табак.

Табл. 4. Библиогр. – 18 назв.

T. P. DYUBKOVA

REPRODUCTIVE ORIENTATION OF THE CLASSIC UNIVERSITY STUDENTS

Summary

There was analyzed the reproductive orientation of the classic university students depending on their gender ($n = 526$) and smoking ($n = 275$). According to anonymous survey data the majority of students would like to have 1–2 children. Girls are more likely to have few children. The number of those who would like to have 3 and more children is higher among young men. In case of illegitimate conception the number of those who plans abortion is increasing. Smoking female students are characterized by higher readiness to induced abortion than girls who never smoked tobacco.